

קידושין ל ע"ב - לא ע"א * [עין יעקב יג]

ת"ר : שלשה שותפין הן באדם :

הקדוש ברוך הוא, ואביו, ואמו.¹

(1) וראה ביד רמה קידושין ג"י שונה

בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו,

אמר הקדוש ברוך הוא : מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני.²

(2) בכת"י עליכם... ביניכם וכבדוני

תניא, רבי אומר :

גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם,

שבן מכבד את אמו יותר מאביו, מפני שמשדלתו בדברים,

לפיכך הקדים הקדוש ברוך הוא³ כיבוד אב לכיבוד אס.⁴

(3) בכת"י הקדים הכתוב

(4) שמות כ, יב - "כִּבֹּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ".
וראה דברים ה, טז

וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם,

שהבן מתיירא מאביו יותר מאמו, מפני שמלמדו תורה,

לפיכך הקדים הקדוש ברוך הוא מורא האם למורא האב.⁵

(5) ויקרא יט, ג - "אִישׁ אֱמוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ"

תני תנא קמיה דרב נחמן :

בזמן שאדם מצער את אביו ואת אמו,

אמר הקדוש ברוך הוא : יפה עשיתי שלא דרתי ביניהם, שאלמלי דרתי ביניהם ציערוני.

* וראה מסורת הש"ס במהדורת שטיינזלץ אותיות כ-כב על איזכורים של חלקים מאגדה זו במרחבי ספרות חז"ל

רש"י: שְׁלֹשָׁה שותפין הן – מפרש בצרייחא במסכת נדה איש מזריע לזון שבו אשה מזרעת אודם שבו והקדוש ברוך הוא נופח בו נשמה מראה עין ושמיעת אוזן ודיבור.
משלחנו – מפתה אותו כדמרגמינן וכי יפתה (שמות כב) ארי יסלל.

רבנן דאגדתא

שם	זוגות (1-5)	תנאים (1-5)	אמוראי א"י (1-5)	אמוראי בבל (1-7)
רבי		5 ■		
רב נחמן (בר יעקב)				2/3 ■

א - שלושה שותפין

(1) **ירושלמי (וילנא) כלאים פ"ח ה"ג** - הלובן מן האיש שממנו מוח ועצמות והגידים. והאודם מן האשה שממנו העור והבשר והדם. והרוח והנפש והנשמה משל הקדוש ברוך הוא. ושלושתן שותפין בו.

וע"ע עלי תמר שם, זרעים ח"ב עמ' כ באריכות

(2) **מהרש"א ח"א ד"ה השוה הכתוב** - נ"ל דה"ק דודאי אין שוין ממש דכבוד אב ואם מאכיל ומשקה כו' לא שייך במקום וכן במורא לא עומד במקומו ולא כו' כל זה לא שייך במקום אבל השוה אותן הכתוב בחד לישנא לומר לך דכן בדין להשוותן לפי ששלושתן שותפים בו וכדמסיק דהמכבדן כאילו כיבד גם את המקום וקאמר דמעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם דהיינו שם י"ה המחבר ומשתף שם איש ואשה כדאמרינן בסוטה וכאילו כבדני הבן כצ"ל וברוב נוסחות גרסינן וכבדוני בוי"ו וקאי גם לאב ואם שזכו לצאת מהם ולגדל בן כשר

כזה ובהיפך קאמר לקמן בזמן שאדם מצער אביו ואמו אמר הקדוש ברוך הוא יפה עשיתי שלא דרתי ביניהם כו' היינו דהשם י"ה מסתלק מביניהם ולא רצה בשיתופם ונשאר אש ואש לפי שלא זכו לגדל בן כשר ודו"ק :

(3) **בית הבחירה למאירי דף ל ע"ב -** השוה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום שנאמר כבוד את אביך ואת אמך ונאמר כבוד את י"י מהונך וכן השוה מורא אב ואם למורא הקדוש ברוך הוא שנאמר איש אמו ואביו תיראו וכתוב את י"י אלהיך תירא וכן השוה עונש קללת אב ואם לעונש ברכת השם שנאמר איש כי יקלל את אביו ואת אמו ונאמר איש כי יקלל אלהיו וכן בדין ששלשתם שותפין בו דרך הערה אמרו שלשה שותפין יש באדם אביו ואמו והקב"ה ופירשוהו במסכת נדה אביו מזריע לובן שממנו עצמות וגידים וצפרנים ומוח שבראש ולובן שבעין אמו מזרעת אודם שממנו עור ובשר ודם ושיער ושחור שבעין הקדוש ברוך הוא נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פנים ראיית עין ושמיעת אזן דבור שפתים והלוח רגלים דיעה ובינה והשכל למדת שהב"ה נותן בו עשרה ואביו ואמו עשרה בין שניהם והוא שאמרו במקום אחר קל וחמר לשכינה ארבעה עשר יום בזמן שאדם מכבד אביו ואמו אמר הב"ה מעלה אני עליהם כאלו דרתי ביניהם וכבדוני :

(4) **תפארת ישראל למהר"ל, פרק לו -** הרי חמשה דברות הראשונות כלם מדברים בעלה, הוא השם יתברך. ולפיכך היו אלו חמשה דברות על לוח מיוחד. ואף כי דבור "כבוד" מדבר באדם, דהיינו באב ואם עצמו, הוא שייך אל העלה יתברך. דאמרין במסכת קדושין (ל ב) שלשה שותפין יש באדם; הקדוש ברוך הוא, אביו, ואמו. בזמן שהאדם מכבד אביו ואמו, דומה כאילו דר הקדוש ברוך הוא ביניהם, וכבדוהו. ובזמן שאין האדם מכבד אביו ואמו, אומר הקדוש ברוך הוא יפה עשיתי שלא דרתי ביניהם, שאילו דרתי ביניהם, כך היו עושים לי, עד כאן. ולכך אמר שם רב יוסף (קדושין לא ב) כד שמע קול כרעא דאמיה דאתיא, אמר, איקום מקמי דשכנתא דאתיא, עד כאן. הרי כבוד אב ואם מגיע אל השם יתברך. כי אחר שהאב והאם משתתפים עם השם יתברך, שעל ידי שלשתן נולד האדם, אם מכבד את אביו ואת אמו, שהם שותפין עם הקדוש ברוך הוא ביצירה של אדם, הרי כבוד זה מגיע אל אשר הוא שותף עמו בבריאה, וכאילו כבוד הקדוש ברוך הוא. והפך זה, המקל בכבודם, הוא מקל במי שהוא שותף עם האדם בבריאה, ושם 'עלה' יאמר על שלשתן. ולכך כבוד אב ואם מגיע לכבודו יתברך. שמי שמכבד אביו ואמו, כאילו דר הקדוש ברוך הוא ביניהם וכבדוהו, במה שהוא יתברך משותף בבריאה הזאת.

(5) **חידושי אגדות למהר"ל נדה דף לא ע"א - שלשה שותפין וכו'.** פי' כי ג' שותפין באדם, האב נותן בו ה' דברים והאם ה' דברים והקדוש ברוך הוא י' דברים. והם הם דברים אשר התבארו למעלה, כי יש בו באדם ג' דברים האחד הוא החומר, והשני הצורה, והג' הוא הנשמה העליונה. והנה האשה שהיא חמרית נותנת כל הדברים שממנו החומר של אדם, והם עור בשר ודם ושערות ושחור שבעין, וכל אלו דברים חמרים ביותר. והאב נותן עצמות וגידין וצפרנים ומוח שבראש ולובן שבעין ובאלו דברים יושלם צורת האדם. והקב"ה נותן באדם עשרה דברים רוחנים אשר שייכים לנשמה והארכנו בדבר זה במקום אחר.

(6) **כלי יקר פרשת יתרו (פרק כ, פס' יב) -** כבוד את אביך ואת אמך. במצוה זו חתם חמש דברות ראשונות המדברים בכבוד המקום ברוך הוא כי מטעם זה נאמר בכולם ה' אלהיך ולא הזכיר ה' בכל חמש דברות אחרונות המדברים בדברים שבין אדם לחבירו. ומצות כיבוד אב ואם אף על פי שהוא בין אדם לחבירו מכל מקום מצוה זו נוגעת גם בכבוד המקום ברוך הוא לפי ששלשה שותפין באדם הקדוש ברוך הוא ואביו ואמו, ואם תכבד אב ואם בעבור שמהם נוצר החומר והגוף הכלה והבלה קל וחומר בן בנו של קל וחומר שתכבד את אביך שבשמים אשר נתן בך הנשמה החלק המעולה הקיים לנצח. ובמסכת קידושין (ל ב) תנו רבנן שלושה שותפים באדם וכו' ומסיק שם בזמן שאדם מכבד את אביו ואמו מעלה אני עליכם כאילו דרתי ביניכם וכבדוני, וקשה דירה מאן דכר שמיא ומהיכן למדו לומר כאילו דרתי ביניכם, ודאי למדו זה ממה שמצינו שבכל חמש דברות אחרונות לא נזכר השם לפי שמדברים בדברים שבין אדם לחבירו ואם כן למה הזכיר ה' אלהיך אצל כיבוד אב ואם, אלא שעשה הקדוש ברוך הוא דירה לשמו הגדול יתברך אצל אב ואם לומר שהמכבד אב ואם כאילו דרתי ביניכם וכבדוני. ועל כן שכרו אריכות ימים כי הדביקות בה' מקור חיים נותן חיים ארוכים אל האדם, ואם הוא מכבד אב ואם בעבור שמהם נוצר החומר אם כן גם הנשמה חלק אלוה ממעל תתן כבוד לאביה שבשמים ועל ידי הדביקות שיש לה עמו תזכה לאריכות ימים כמו שנאמר (דברים ד ד) ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום :

(7) **בן יהוידע דף ל ע"ב -** שְׁלֹשָׁה שְׁתָּפִין הֵן בְּאָדָם: הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְאָבִיו, וְאִמּוֹ. נראה לי בס"ד אלף ד'אָדָם' שמספרו אחד רומז להקדוש ברוך הוא יחידו של עולם ואותיות דם [44] עולין מספר 'אב אס' [44] ולזה אמר שְׁלֹשָׁה שְׁתָּפִים 'בְּאָדָם' דייקא שהם רמוזים באותיות אדם.

וע"ע רמב"ן על התורה, שמות כ, יב. ויקרא יב, ב.

ב - בין כבוד למורא

- (1) **ספר המצוות לרמב"ם מצוה רי - הציווי שנצטוונו לכבד את ההורים.** והוא אמרו יתעלה: "כבד את אביך ואת אמך" (שמות כ, יא), (דברים ה, טו). וכבר נתבארנו דיני מצווה זו בכמה מקומות בתלמוד, רובם בקידושין. ולשון ספרא: "איזהו כבוד? מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא". (חינוך פ' יתרו, מצוה לג).
- מצוה ריא -** היא שצונו לירא מאב ואם. והוא שיתנהג עמהם כמנהג מי שהוא ירא ממנו שיענישהו, כמו המלך, וילך עמהם כדרך שילך עם מי שמפחד ממנו וירא מהגיע לו ממנו מה שימאס. והוא אמרו יתעלה: "איש אמו ואביו תיראו" (ויקרא יט). ולשון ספרא: איזהו מורא? לא יושב במקומו ולא מדבר בפניו ולא סותר את דבריו. וכבר התבאר משפטי מצוה זו במסכת קידושין (חינוך פ' קדושים, מצוה ריב).
- (2) **משנה תורה לרמב"ם הלכות ממרים פ"ו ה"ב -**...הקדים אב לאם בכבוד, והקדים אם לאב במורא, ללמד ששניהם שוין בין לכבוד בין למורא.
- (3) **תוס' ר"י הזקן דף לא ע"א -** כבוד דכתיב כבד את אביך ומורא כתיב אמו ואביו תיראו. ולשון הרמב"ם בממרי' פ"ו (ה"ב). הקדים אב לאם לכבוד והקדים אם לאב למורא. ללמד ששניהם שוין (עיי' מתניתין כריתות כח ע"א) בין למורא בין לכבוד ע"כ. לא ידעתי למה עזב טעם האמור בגמרא.
- ועי' פני יהושע וכן ברכת אברהם (ארלנגר) קידושין שם.

ג - בזמן שאדם מצער את אביו ואמו

- (1) **בן יהוידע דף לע"ב -** בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו, אמר הקדוש ברוך הוא: מעלה אני עליהם כאלו דרתי בניהם ונכבדוני. פירש מהרש"א דהיינו שם י"ה המחבר ושיתף שם איש ואשה. וקשא אם על קביעות אותיות י"ה בשם קאמר 'דרתי בניהם' אם כן דר ולמה אמר 'כאלו דרתי' בכף הדמיון?
- ועוד מה שאמר אחרי זה תני תנא קמיה דרב נחמן בזמן שאדם מצער את אביו ואת אמו, אמר הקדוש ברוך הוא יפה עשיתי שלא דרתי בניהם, וקשא והלא כבר דר ביניהם שכבר נקבע יו"ד באיש והא' באשה?
- ועוד בגמרא דסוטה (סוטה יז). אתמר מסתלקין אותיות י"ה וישאר אש ואש בעבור חטא האיש והאשה עצמן ולא בעבור שהבנים לא כבדום?
- ונראה לי בס"ד דאות יו"ד וה"א לא היו שתייהם ביחד באיש ושתייהם באשה כדי שנחשב בזה שמו יתברך שהוא י"ה דר ביניהם אלא נחלקו אות א' באיש ואות א' באשה ולכן אמר 'כאלו דרתי בניהם' כאלו בכף הדמיון דלא דרתי ממש ולכן אמר אחרי זה 'יפה עשיתי שלא דרתי בניהם' רצונו לומר שלא דרתי בשלימות אותיות שמי דהיינו שם י"ה כולו ביחד אלא דרתי אות א' באיש ואות א' באשה שאם היה שמי י"ה כולו ביחד אצל האב ושמי י"ה כולו כאחד אצל האם אז היה זלזול הבנים באב ואם נוגע בכבודי דכאשר מצערים אביהם ואמם היו מצערים אותי גם כן כביכול.
- (2) **מכתב מאלהו ח"ג עמ' 99 -** אמרו רז"ל (קדושין ל"א). בזמן שאדם מצער את אביו ואת אמו, אמר הקב"ה יפה עשיתי שלא דרתי ביניהם, שאלמלי דרתי ביניהם ציערוני. המצער את הוריו - סימן הוא שאינו חש שחייב להכיר להם טובה, כיון שטוען בלבו שהרי להנאתם הם מכוונים. והורונו חז"ל בעומק בינתם שמתוך השקפה זו ח"ו עלול הוא לחשוב כמו כן שאינו חייב לכבד ולאהוב את הקב"ה. עלול הוא לטעון: כיון שהקב"ה ברא את העולם, את הבריות, את חסרונותיהם ומאוויהם, מהראוי שיטיב ויחמול על מעשי ידי, ויספק את כל צרכיהם; גם הרי לא שייך אצל הקב"ה טורח ועמל, ולא חיסר מעצמו כלום; אם כן, למה מחויב להכיר לו טובה? לידי השקפה משובשת זו עלול לבא צר העין שרחוק ממדת החסד, לכן אינו מרגיש שקיבל אלא מזה שעמל וטרח עבורו, ואינו מסוגל לתפוס את גדולת חסדי השי"ת. וממילא רחוק הוא מלהודות לו ולעובדו.
- ועי' פרידלנדר שפתי חיים מועדים ב' עמ' רפב. [וראה עוד מקנה קידושים שם. אוצר מפרשי התלמוד שם. בלוי, משנת משה קידושין עמוד קלב. ביאורי החסידות לש"ס עמ' תי. עיון יעקב ורי"ף על העין יעקב]